

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski jednopredmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Magdalena Bašnec

Očuvanost kajkavštine u Petlovcu

Završni rad

Mentorica: prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić

Osijek, 2017.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Preddiplomski jednopredmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti

Magdalena Bašnec

Očuvanost kajkavštine u Petlovcu

Završni rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti, polje: filologija, grana: kroatistika

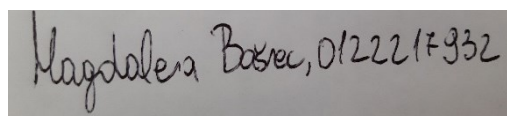
Mentorica: prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić

Osijek, 2017.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 18.9.2019.

A rectangular box containing a handwritten signature in black ink. The signature reads "Magdalena Baka, 0122217932".

ime i prezime studenta, JMBAG

SAŽETAK

U radu je na temelju provedenog terenskog istraživanja u Petlovcu opisano koliko se u govoru toga baranjskog mjesta čuvaju fonološke, morfološke, sintaktičke i leksičke osobine kajkavskog narječja. Petlovac je mjesto koje broji sedamstotinjak stanovnika, a smješteno je u Baranji, u blizini grada Belog Manastira i granice s Mađarskom. Ukupno se 70% stanovnika izjašnjava kao kajkavci, iako većina njih kajkavski govori isključivo u vlastitom domu, s najbližom rodbinom (također kajkavcima) ili s najbližim prijateljima. Kajkavski govor u Petlovac dolazi četrdesetih i pedesetih godina 19. st. kada ga naseljavaju Međimurci i manjim dijelom Zagorci. Zbog velikog utjecaja okolnih štokavskih sela, ali i hrvatskog standardnog jezika, bitno je istražiti obilježja kajkavskog govora u Baranji, pa tako i u samom Petlovcu jer kajkavskom govoru prijeti nestanak s navedenog područja. Cilj je rada prikazati kajkavske značajke u govoru mjesta i utvrditi koliko je kajkavski govor očuvan u tom mjetu. U radu se govori o tome u kojoj mjeri govornici Petlovca čuvaju karakteristike kajkavskog govora iako su okruženi štokavskim govornicima. Polazište su za analizu zapisi s terena iz travnja 2017.

Ključne riječi: Baranja, dijalektologija, kajkavsko narječje, Petlovac

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. O PETLOVCU	7
3. OPIS GOVORA	9
3.1. FONOLOGIJA	9
3.1.1 Vokalizam	9
3.1.2. Konsonantizam	9
3.2 MORFOLOGIJA	11
3.2.1. Dvojina	11
3.2.2. Sklonidba	11
3.2.3. Pridjevi	11
3.2.4. Brojevi	12
3.2.5. Zamjenice	12
3.2.6. Glagoli	13
3.3 SINTAKSA	15
3.3.1. Klitike	15
3.3.2. Kongruencija	15
3.3.3. Glagoli	15
3.3.4. Negacija	16
3.3.5. Prilozi	16
3.3.6. Prijedlozi	16
3.4. LEKSIK	17
4. ZAKLJUČAK	20
5. LITERATURA	21
6. PRILOZI	22

1. UVOD

U ovom ćemo radu, na temelju provedenog terenskog istraživanja u Petlovcu u travnju 2017. godine, opisati koliko se u govoru toga mjesta čuvaju fonološka, morfološka, sintaktička i leksička obilježja kajkavskog narječja. Petlovac je baranjsko selo, smješteno u blizini grada Belog Manastira, a prema popisu stanovništva iz 2011. godine broji sedamstotinjak stanovništva. Kajkavsko je stanovništvo, pretežito iz Međimurja, ali i jednim dijelom iz Zagorja, u Petlovac doselilo četrdesetih i pedesetih godina 20. stoljeća. Uz Petlovac su još 4 baranjska sela naselili kajkavci, i to Kozarac, Grabovac, Popovac i Čeminac. Od navedenih mjesta, a uključujući i Petlovac, kajkavština je najbolje očuvana u Kozarcu. Temeljni je cilj rada prikazati obilježja kajkavskog narječja u govoru mjesta Petlovac te zaključiti koliko je kajkavsko narječje očuvano u Petlovcu. U radu ćemo, dakle, prvo reći nešto o samom mjestu Petlovac kako bismo stvorili sliku povezanosti s kajkavskim narječjem, zatim ćemo nabrojati fonološka obilježja kajkavskog narječja i navesti u kojim se sastavnicama fonologije kajkavsko narječje čuva u govoru Petlovca, zatim ćemo govoriti o tome čuvaju li govornici Petlovca kajkavske sklonidbene tipove imenica, zamjenica i pridjeva, o brojevima te o glagolima. Nakon toga reći ćemo nešto o sintaksi i zaključit ćemo s leksikom. Polazište su za analizu zapisi s terena iz travnja 2017., a pri određivanju značajki kajkavskog narječja korištena je stručna literatura.

2. O PETLOVCU

Petlovac je malo baranjsko mjesto smješteno 7 kilometara od jedinog baranjskog grada Belog Manastira i 10-ak kilometara od mađarske granice. Selo broji sedamstotinjak stanovnika, a broj je stanovnika svake godine sve manji i manji.

Još u rimsko doba Petlovac je imao velik strateški značaj. Tik uz Petlovac, malo pravcem jugoistoka, protezao se dva metara visoki nasip koji u pučkom sjećanju bilježimo kao „rimski šanac“, a riječ je zapravo o dijelu rimskog limesa. Svoj obrambeni nasip Rimljani su podigli kako bi spriječili neprijatelje koji su prodirali sa sjevera. Novije naselje, današnji Petlovac, osnovalo je Beljsko vlastelinstvo 1752. Zapravo je to mjesto, gdje su se nalazile guste šume, na kojem započinje naseljavanje prostora i traje do 1755. izgradnjom naselja. Povijesna vrela govore o nazočnosti rimskih kolonija koje su tijekom V. i VI. stoljeća, nakon propasti Zapadnog Rimskog Carstva, kao prostor postali poprištem naseljavanja različitih naroda¹. Početkom VII. stoljeća konačno se naseljavaju Hrvati, koji su zacijelo pokršteni u VIII. stoljeću. Povijesni dokumenti potvrđuju da su u IX. stoljeću prostor naselili Mađari koji stvaraju svoju državu da bi nakon toga nastala snažna srednjovjekovna državna zajednica 1102. iz sastava Ugarske i Hrvatske pod zajedničkom krunom sv. Stjepana i zajedničkog kralja Kolomana. Prateći vjerodostojnost Kanonskih vizitacija, naselje je naseljeno još tijekom srednjega vijeka i nosi naziv Baranya Szent-István, odnosno Baranjski sveti Stjepan, a prema nekim autorima samo Szent István. Naziv je dobio jer je naselje bilo u posjedu ugarskog kralja sv. Stjepana, a moguće i zbog toga što je zaštitnik mjesne crkve posvećene sv. Stjepanu². Osmanska vladavina s početka XVI. stoljeća zapravo je donijelo iščezavanje stanovništva dok je mjesto opustošeno. Krajem XVII. stoljeća oslobođenjem Baranje turske vlasti u posjed i mjesta ulazi slavni vojskovođa i pobjednik nad osmanskim silom princ Eugen Franjo Savojski kada 1698. utemeljuje vlastelinstvo Belje. Godine 1746. u Petlovac se doseljavaju Nijemci katolici iz Elzas-Lotaringije i započinju krčiti šume te postupno oblikovati današnje mjesto Petlovac pa mu daju ime Blumendorf (selo cvijeća) što se može vidjeti i danas u nekim od starih dvorišta. Mjesto tada ima svoga učitelja što je primjereno Nijemcima koji su držali do škole. Sve do 1782. slavili su svojeg crkvenog zaštitnika sv. Vendelina, no tada im je pečuški biskup Eszterhazy uklonio sliku sv. Vendelina s oltara i postavio sliku Raspetog Krista, pa su otada slavili svoj god Našašće sv. Križa. Crkva je osnovana 1856., a župna crkva sagrađena je još 1772.

¹ <http://www.petlovac.hr/o-nama/povijest>, 25. lipnja 2017.

² Isto.

Prva polovica XIX. stoljeća pokazuje da mjesto ima 755 stanovnika u 97 domova i to u poljodjelstvu na prvom mjestu u vlastelinstvu Belje. Blizina šume u znatnoj je mjeri utjecala i na razvoj kolarskog obrtništva gradeći čitava kola koja su vrlo uspješno prodavali i izvan Baranje. Poznato je da je na istočnom dijelu sela bila smještena vlastelinska ugljara i proizvodila je vrelo kvalitetan grabov ugljen ne samo za selo već za cijeli prostor, a poznato je kako se i Osijek tu snabdijevao ugljenom. Petlovac je početkom XX. stoljeća imao ciglanu među onih 27 koliko ih je nekoć postojalo u Baranji. Prema službenom popisu iz 1910. selo ima 926 stanovnika i to većinom njemačke narodnosti. Nakon burnih i tragičnih događanja nakon što se raspala Austro-Ugraska monarhija 1918., južni dio Baranje pripojen je novoj Kraljevini SHS s odredbama Tianonskog mirovnog ugovora od 4. lipnja 1920. čime je većina naziva mjesta preimenovana, pa je tako i ovo selo postalo Petlovac. Slijedom popisa iz 1921. Petlovac broji 1196 stanovnika s rastom stanovnika i dalje³.

Završetkom Drugog svjetskog rata većinsko njemačko stanovništvo iseljava iz Petlovca, a u njihove prazne domove nova vlast dovodi stanovnike iz Međimurja, zbog sličnosti zemljišta i susjedstva s Mađarskom⁴. Petlovac danas broji oko 700 stanovnika, a otprilike 70% njih izjašnjava se kao kajkavci, iako mnogi od njih kajkavskim narječjem govore samo u vlastitom domu, a u svim ostalim situacijama prilagođavaju se sugovornicima i govore štokavskim narječjem.

³ Isto.

⁴ Isto.

3. OPIS GOVORA

3.1. FONOLOGIJA

3.1.1 Vokalizam

Mijo Lončarić (1996: 69) navodi kako je prijedlog *v* dao u kajkavštini općenito *v(u)* osim u nekim perifernim istočnim i zapadnim govorima. Taj prijedlog *v* opažen je u brojnim primjerima u govoru Petlovca kao što su: *v sobotu*, *v šestom mesecu*, *v školu*, *v Srbiji*, *v Kanadu*, *v nekoj tvornici*, *v općinu*, *v šumariji*...

Jedna je od karakteristika kajkavskog narječja i neprelaženje *l* na kraju sloga u *o*. Mijo Lončarić (1996: 71) navodi kako je na suprotnoj strani kajkavskog područja, točnije na istoku u nekoliko razbacanih govora na Bilogori, u zapadnoj Slavoniji i u Podravini, razvoj poluglasa također različit, ali suprotan onome na zapadu. Dalje navodi kako se radi o govornom tipu *pekal* „pakao“. Iz proučavanja govora Petlovca proizašlo je nekoliko primjera koji potvrđuju Lončarićevu tezu o neprelaženju *l* na kraju sloga u *o*, kao što su: *gledal*, *štel*, *vadil*, *pokušal*. S druge pak strane, u puno je većem broju primjera *l* na kraju sloga prešlo u *v*, što je odlika slavonskog dijalekta, tj. dijela baranjskog poddijalekta: *prešev*, *zacoprav*, *upav*, *rekev*, *videv*, *rekev*, *trebav*, *opav*, *držav*, *zbuhav*.

Što se tiče odraza glasa *ê*, prema Lončariću (1996) zaključujemo kako se on u kajkavskom narječju odražava kao *e*. Prema Ivšiću, navodi Lončarić (1996), kontinuant poluglasa većinom se izjednačila s kontinuantom jata. U najvećem dijelu kajkavštine dobivena su dva jednačenja koja ne nalazimo nigdje drugdje u slavenskom svijetu; $Q=l$ i $\hat{e}=a$. Za kajkavsko narječje, kako navodi Lončarić prema Ivšiću, karakteristično je to da dolazi do različitog razvoja poluglasa u različitim područjima. Pri istraživanju govora Petlovca velik broj primjera sa sigurnošću može potvrditi Lončarićevu tezu o ekavskom odrazu jata na tom području kao u riječima: *mesec*, *videv*, *videt*, *mesto*, *smenu*, *odelo*, *čovek*, *sećam*, *pobegev*, *setili*.

3.1.2. Konsonantizam

Mijo Lončarić (1996: 88) navodi kako se u dijelu distribucije – ispred opstruenata u finalnom položaju riječi – *v* počeo ponašati kao opstruent. Navodi kako *v* postaje zvučni parnjak bezvučnome *f* te pri tome dolazi do jednačenja po zvučnosti. Za to su također navedeni primjeri *krf* – *krvi* (kao *mlat* – *mlada*). Istraživanjem je govora Petlovca ta teza potvrđena u primjeru *krif* (kriv).

Što se tiče razvoja dentala d' , Mijo Lonačarić (1996: 88) navodi kako je taj razvoj u kajkavskom narječju bio dvojak. Na istoku taj razvoj ide zajedno s razvojem t' , tj. d' prelazi u meko $ʒ$ ili $ʒ'$. Nadalje, Lončarić navodi kako je Junkovićovo mišljenje to da d' prelazi u meko $ʒ$ na sjeveru, a d' u j na jugu. U istraživanju govora Petlovca pronađen je primjer u kojem d' prelazi u j : *meja*. S razvojem d' i t' povezan je i razvoj skupova st' i zd' . Ti su skupovi bili veoma važni za oblikovanje južnoslavenske skupine, a u kajkavskom su govoru oni važni i za inventar suglasnika. Mijo Lončarić (1996: 89) navodi kako na zapadu te u dijelu slovenskog jezika (na sjeveroistoku Slovenije gdje slovenski govori graniče s hrvatskim govovima) razvoj d' nije bio isti kada je ono bilo samostalno i kada je bilo u skupu sa zd' . Samostalno d' prelazi u j , a skup zd' razvija se paralelno sa skupom st' . $st' > šč'$, a $zd' > žž'$. Što se tiče tih karakteristika prelaska $st' > šč'$ i $zd' > žž'$, prilikom istraživanja govora Petlovca zabilježeni su primjeri koji potvrđuju tu Lončarićevu tezu. U primjerima *dvorišće* i *zdigani* karakterističan je taj prijelaz $st' > šč'$ i $zd' > žž'$.

Lončarić (1996: 90) navodi kako u kajkavskim govorima dolazi do prelaska h u v (j) kako bi se izbjegao zijev. Za navedenu tezu navodi primjere: *buva*, *sneja*, *mačaja*. Istraživanjem iz 2017. nije zabilježen nijedan takav primjer.

Lončarić (1996) navodi kako u kajkavštini dolazi do depalatalizacija lj u l i nj u n koja je po osnovi bila rjeđa. Proučavanjem govora opažen je samo primjer *zemla* koji potvrđuje tu Lončarićevu tvrdnju.

Još je jedna karakteristika kajkavskog narječja i izostanak sibilizacije što je vidljivo i u nekim primjerima zabilježenim u Petlovcu: *v Barki*, *na traki*, *suprugi*.

U govoru Petlovca zabilježena su dva primjera za protetsko h , a to su *hmili* i *hmrla*, dok je opažen primjer za protetsko v u riječi *vučiti* se. Za prijelaz skupina $ht > št$, $cr > čr$ te tl , $dl > kl$, gl u istraživanju govora Petlovca 2017. zabilježeni su primjeri *črni* i *štel* (htio).

3.2 MORFOLOGIJA

3.2.1. Dvojina

Velika većina kajkavskih govora danas, navodi Lončarić (1996: 86), uopće nema dvojину kao gramatičku kategoriju. Prema tome se kajkavsko narječje razlikuje od slovenskog jezika. Uz brojeve 2, 3, 4 dolazi množina. Kao što se dvojina izgubila u većini kajkavskih govora, tako ju ne pronalazimo ni u govoru mjesta Petlovac.

3.2.2. Sklonidba

U sklonidbi govora kajkavskog narječja iz sustava je nestao vokativ kao poseban padež, a u njegovoj se službi pojavljuje nominativ. Broj se sklonidbenih tipova smanjio te je nastao sustav koji se uglavnom zasniva na rodu. Od dvojakih deklinacija mekih i tvrdih *a-* i *ja-*, zatim *o-* i *jo-* (zapravo *je-*) za muški i srednji rod, i-deklinacije za muški i ženski rod te konsonantskih sklonidbi nastale su tri deklinacije:

a) Imenice muškog, i s nekim razlikama, srednjega roda nazvane su po gramatičkom morfemu G jd. imenicama a-vrste.

Primjeri iz transkripcije: *v šestom mesecu* (D jd. m. r.), *radno mesto* (N jd. m. r.), *radnik* (N jd. m. r.), *školarac* (N jd. m. r.), *toga šefa* (A jd. m. r.), *bogec* (N jd. m. r.), *onoga velikoga auta* (G jd. m. r.), *nogometa* (A jd. m. r.), *nikakvoga investitora* (G jd. m. r.).

b) Imenice ženskog roda koje u N jd. ne završavaju na konsonant (nego na *-a*) nazvane su po gramatičkom morfemu G jd. imenicama e-vrste. Po toj se sklonidbi dekliniraju i imenice muškog roda koje ne završavaju na konsonant. U govoru Petlovca zabilježeni su ovi primjeri: *zemla* (N jd. ž. r.), *svaja* (N jd. ž. r.), *traki* (D jd. ž. r.), *suprugi* (D jd. ž. r.)

c) Imenice ženskoga roda koje u N jd. završavaju na suglasnik nazvane su i-vrsta po gramatičkom morfemu G jd. starih ženskih i-osnova. U zapisima s istraživanja govora u Petlovcu nisu pronađeni primjeri imenica i-vrsta.

3.2.3. Pridjevi

„U velikom dijelu kajkavskih govora dolazi do narušavanja posebne službe određenog i neodređenog vida pridjeva, osobito u atributivnoj službi. Kod pridjeva i drugih pridjevnih riječi (pridjevnih zamjenica, rednih brojeva, participa) stvorena je od prijašnjih triju sklonidbi jedna

jedinstvena sklonidba po kojoj se sklanjaju i određeni i neodređeni pridjevi, osim u N jd.” (Lončarić, 1996). Navedena činjenica zabilježena je i u govoru Petlovca u ovim primjerima: *velikoga auta, nikakvoga investitora*.

U komparativu je kajkavskog narječja karakterističan sufiks *-eš-* (*-ieš-...*), rjeđe *-ejš-*, *-ej-*. Sufiks *-eš-* prevladao je kao opći u nekom govoru. Sufiksi *-š-* i *-j-* u pojedinim se govorima vežu više ili manje uz pojedine pridjeve, odnosno njihove tipove. Superlativ se tvori prefiksacijom komparativa s predmetkom *naj-*. Komparativ načinskih priloga obično je jednak NA jd. s. r. pridjeva, a u dijelu govora taj komparativ ima gramatički morfem *-e* koji je naglašen (Podravina). U zapisu s terenskog istraživanja nije pronađeno puno primjera pridjeva (komparativa), ali pronađeni primjeri *najmlajša* i *stareši* svjedoče o čuvanju sklonidbe pridjeva prikazane u tablici i tvorbe komparativa sufiksom *-eš*.

3.2.4. Brojevi

Redni se brojevi u kajkavskom narječju, ističe Mijo Lončarić (1996: 105), mijenjaju kao pridjevi. Od glavnih brojeva broj *jedan* mijenja se također kao pridjev. Broj *dva* za m. i s. r., *dve* za ž. r. *Tri* i *četiri*, a većinom i dalje do *deset* imaju u kosim padežima u D *-em* ili *-im*, u I *-emi*, *-imi* i *-ema* i u G *-e/-i + -jo/ -ju (-f)*. Brojevi od 11 do 19 imaju *-najst*. Brojevni pridjevi, prilozi i imenice od broja četiri dalje imaju *-er-* (Lončarić, 1996: 105).

U govoru su Petlovca zabilježeni ovi primjeri brojeva: *v šestom mesecu, devedeset, sto, šest, tri, osem*.

3.2.5. Zamjenice

a) Osnovni oblik zamjenice *kaj* u kajkavskom narječju, navodi Mijo Lončarić (1996: 106) nastao je od starije zamjenice **ka-ib*, kao u slovenskom jeziku, a ne od zamjenice *čb* kao u čakavštini i štokavštini. Fonološkim razvojem dobiveni su različiti likovi (*koj, kuj, kej* i *ke*). Potvrdu toga pronalazimo i u govoru Petlovca: *kaj, zakaj, nikaj*.

b) U osobnih zamjenica u kajkavskom narječju formiran je sustav klitika u 3 zavisna padeža. Starim dativnim enklitikama dodane su *mu, je/ji* (rjeđe *joj*), *mę, tę, sę, ga, jo/ju, ję* (A s. r.). Tamo gdje su bili jednosložni oblici, stvoreni su u jd. novi dvosložni: *męnę...* U mn. u DL jednosložni oblici mogu biti naglašeni i nenaglašeni: *nam, vam, nas, vas*. U govoru Petlovca zabilježeni su sljedeći primjeri: *pri nami, ž njim, pri meni*.

c) Zamjenica *sve* u glavnini govora glasi *ves*, (*v*)*sa* s kasnijim otpadanjem inicijalnog *v*- na većini područja. U govoru su Petlovca zabilježeni primjeri u kojima se pojavljuje oblik *se* za *sve* i *si* za *svi*.

3.2.6. Glagoli

a) Infinitiv i supin

„Kajkavsko je narječje među rijetkim slavenskim idiomima koji su sačuvali supin” (Lončarić, 1996: 108). U većini se govora razlikuju infinitiv i supin što pokazuju i primjeri iz transkripcija: *piliti*, *videti*, *delati*, *dojti*. U govoru Petlovca zabilježen je i supin, npr. *išli se igrat*, *iti delat*.

b) Sustav vremenskih paradigmi

U svim kajkavskim govorima postoji perfekt, kaže Lončarić (1996: 108). U nekim govorima, nastavlja, postoji i pluskvamperfekt. Nesložena su se preteritalna vremena (aorist i imperfekt) izgubila pa ih tako ne pronalazimo ni u govoru Petlovca. U 16. st. aorist je još postojao, barem u dijelu kajkavskih govora, dok se imperfekt upotrebljavao samo još u književnom jeziku. Ostatci aorista glagola *biti* čuvaju se u tvorbi kondicionala. Prošlost se izriče i kondicionalom za radnju koja se u prošlosti ponavljala (*svaki bi dan išel na polje jako rano*) i u navođenju tuđih riječi (*dok je to videl*) (Lončarić, 1996: 109). Budućnost se može izricati i prezentom svršenih glagola. U petlovačkom govoru zabilježeni su primjeri futura II. koji se tvori od svršenog prezenta glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog: *bude bilo*, *bude se smiriv*, *bude pitav*, *budu se otvarale*, *budem povlekla*, *budeš mogla*...

c) Imperativ

Zapovijed se za 3. lice u kajkavskom narječju izriče rječcom *naj*, rjeđe *nek(a)*, *da* s odgovarajućim licem prezenta. Imperativi kao *budi*, *daj* i sl. mogu se uporabiti za izricanje molbe, želje za 3. l. U govoru Petlovca nisu pronađeni primjeri imperativa.

d) Kondicional

U kajkavskom su narječju dva kondicionala, prvi ili sadašnji i drugi ili prošli. Kondicional je drugi rjeđi, a kondicional prvi tvori se od oblika *bi* i pridjeva radnog. Primjer je kondicionala prvog u govoru Petlovca: *sposvadili bi*. Oblik *bi* nenaglašeni je lik aorista glagola *biti* za 2. i 3. l. jd. koji je jednak za sva lica. Kondicional drugi tvori se od kondicionala glagola *biti* i pridjeva radnog. Upotreba kondicionala drugog nije zabilježena u govoru Petlovca.

e) Glagolski pridjevi

Glagolski pridjev radni specifičan je slavenski oblik koji se mijenja, odnosno slaže sa subjektom u rodu i broju, i po tom je „pridjev, ali se ne definira“. U kajkavštini je za taj pridjev karakteristična prozodijska obilježenost, bogata i raznolika. Glagolski pridjev radni ima 6 oblika, po tri za jedninu i množinu. Sufiksni mu je morfem *l* na koji dolazi morfem za rod i broj (*Ø*, *-a*, *-o*, *-i*, *-e*, *-a*). U većini se govora nastavak *l* čuva nepromijenjen što dokazuju i primjeri iz govora Petlovca: *gledal*, *štel*, *vadi**l*, *pokušal*.

3.3 SINTAKSA

3.3.1. Klitike

Zamjeničke i glagolske klitike u hrvatskom jeziku mogu biti enklitike i proklitike. Da bi ih se razlikovalo od vezničkih i prijedložnih klitika koje su proklitike, u literaturi se o njima govori kao o „enklitikama“ jer su u drugim narječjima enklitike (Lončarić, 1996). Ovisno o smislu, klitike mogu biti naglašene i između drugih dviju naglašених riječi. Mjesto klitika u kajkavštini je relativno slobodnije nego u drugim narječjima, navodi Lončarić (1996: 116), ali im položaj nije posve slobodan. Kad se nađe klitika jedna uz drugu, njihov je redoslijed uglavnom kao u standardnom jeziku. Od zamjeničkih enklitika, nastavlja isti autor, obično je povratna zamjenica prije drugih enklitika, a dativ prije akuzativa. Glagolske klitike *sam, si, je, smo, ste, su* ponašaju se kao i ostale „enklitike“, ali su rjeđe pred govornom pauzom. U govoru Petlovca zabilježeni su sljedeći primjeri klitika: *ma to je bilo, kaj ti misliš, to je ne normalno, mladi je, kaj je ne dobro gledal, brzinski si je se napravil, Josip se plače, bode se z njim peljav, veli ti on meni, Milan je ne nikad ni tam, vučila se v školi*.

3.3.2. Kongruencija

Uz brojeve *dva, tri i četiri* u većini kajkavskih govora imenice su muškog roda u množini, u odgovarajućem padežu. Kopula je također u množini. Za navedene je brojeve u govoru Petlovca zabilježen jedan primjer, ali je imenica ženskog roda: *tri točke vidi, tri ne vidi*. Uz brojeve veće od *pet* imenice su sva tri roda u G mn., navodi Lončarić (1996: 118). U govoru Petlovca zabilježeni su sljedeći primjeri: *ne vidi tih šest točaka, čekali su ga osem dni, moraš osam sati*. Pridjevske riječi po pravilu imaju kongruenciju kao imenice, nastavlja Lončarić (1996: 118). Sa zamjenicom *saki* glagol je ili u jednini ili u množini. Za tu je zamjenicu u petlovačkom govoru zabilježen ovaj primjer: *saki den mora iti delat*.

3.3.3. Glagoli

Karakteristična je povratnost nekih glagola, navodi Lončarić (1996: 129) koji su u drugim govorima obično nepovratni. Ovi su primjeri zabilježeni u govoru Petlovca: *Josip se plače, sedni se, kao vučila se v školi, nisam se nikaj vučila*.

3.3.4. Negacija

Prezent, futur i kondicional niječu se riječcom *ne*, a perfekt i pluskvamperfekt prezentskim oblicima kompozita *ne biti*. U znatnom dijelu kajkavštine negacija ne stoji uz finitni oblik glagola nego uz infinitivni, kaže Lončarić (1996: 129). Dalje navodi kako negacija može doći neposredno iza *niti* ili *ni*. Također, govori kako je tipično ponavljanje negacije.

Evo primjera za navedeno u petlovačkom govoru: *to je ne normalno već, ak nas nije zacoprav neko, ne nikaj, kaj je ne dobro gledav, nesu odgovorni, Milan je ne nikad niti tam, ne si mu rekla na vreme, ako ga nadu primili, nesmo ni gledali, al ti je ona ne zdrava, toga ga nigdar ne bilo dosta.*

3.3.5. Prilozi

Za pojačavanje i uopće modificiranje pridjeva, drugih priloga i glagola, kaže Lončarić (1996: 128), služe ovi prilozi: *čuda, dosti/dost, čisto, jako, kruto, prav(o), preveč*. Od navedenih se priloga u Petlovcu javljaju sljedeći: *dosti, jako, prav, preveč* što možemo vidjeti u ovim primjerima: *Dosti sam ja za njima prala i ribala; Ma jako se usrećila; Prav da ti velim, nesam to ni znala; Nekak je to se preveč nategnuto.*

3.3.6. Prijedlozi

Lončarić (1996: 130) navodi kako se, kad je u pitanju geografski objekt kao cilj kretanja, rabi prijedlog *v(u)*, što pronalazimo i u govoru Petlovca: *v Kanadu*. Lončarić (1996: 130), s druge strane, navodi i kako se prijedlog *v/vu* često izostavlja, međutim za to u govoru Petlovca nije pronađen niti jedan primjer.

3.4. LEKSIK

Lončarić (1998: 134) navodi kako u hrvatskoj kajkavštini i to u svim njezinim govorima postoji leksički fond koji se može naći u svakom organskom konkretnom slavenskom idiomu, najmanjem lokalnom govoru, dakle od srednje Italije do Baltičkog mora i Sibira. Isto se tako u načelu u kajkavštini, odnosno u većem ili manjem broju njezinih govora, nalaze leksemi koje koji se neće naći nigdje drugdje u slavenskom svijetu. Takve riječi mogu biti trojake: a) tuđice, b) neologizmi i c) slavenski leksemi koji su se sačuvali samo u kajkavštini. Također, postoji široka lepeza mogućnosti distribucije navedenih dvaju primjera leksičkih jedinica u kajkavštini, neki su od njih:

1. jedinica je općeslavenska, tj. postoji u svim postojećim slavenskim idiomima
2. jedinica postoji na slavenskom jugu te ili a) na zapadu ili b) zapadnom istoku
3. jedinica postoji samo u južnoslavenskim jezicima
4. a) jedinica postoji u zapadnom dijelu južnoslavenskog područja i u kojem drugom jeziku, na zapadu ili/i istoku, b) samo na južnoslavenskom zapadu
5. a) u kajkavštini i u susjednim idiomima (susjedni slovenski, čakavski i šćakavski govor) te u kojem drugom jeziku na zapadu, obično je to slovački ili češki b) samo u kajkavštini i susjednim idiomima
6. a) u kajkavštini i jednom od susjednih idioma i u nekim od drugih jezika, b) samo u kajkavštini i kojem susjednom idiomu
7. a) u kajkavštini ili njezinom dijelu i nekom drugom jeziku, b) samo u kajkavštini, odnosno u njezinu dijelu, što je poseban slučaj kada jedinica postoji samo u jednom jedinom kajkavskom mjesnom govoru.

Lončarić (1996: 135) ističe kako kajkavština, kao ni većina slavenskih jezika i narječja, nije dostatno istražena te se obično neka jedinica ne može s potpunom sigurnošću svrstati u koju od tih kategorija.

U leksiku govora Petlovca pronađeno je podosta specifičnih kajkavskih riječi, ali je isto tako vidljiv utjecaj štokavskoga narječja i standardnog hrvatskog jezika. Kajkavski je leksik najbolje očuvan kod govornika prve generacije, odnosno onih govornika koji su doselili u Petlovac iz Međimurja ili Zagorja. Kod govornika druge generacije, koji su sudjelovali u ovome istraživanju, vidljiv je utjecaj standardnog jezika, ali se vidi i očuvanost kajkavskog leksika.

Kajkavski je leksik najmanje prisutan, tj. gotovo ga nema u govornika treće generacije kod kojih je utjecaj hrvatskog standardnog jezika najuočljiviji.

Prilikom istraživanja kajkavskog govora u Petlovcu zabilježen je osrednji broj riječi koje su karakteristične za kajkavsko narječje. Te su riječi porijeklom iz njemačkog, turskog, francuskog, ali i praslavenskog jezika. Nekim je riječima porijeklo nepoznato, ali se javljaju u kajkavskom govoru. U nastavku rada slijedi popis zabilježenih riječi u govoru Petlovca:

cirkva – crkva; *prasl.* *cerky (*rus.* cérkov', *polj.* cerkiew) ← *stvnjem.* chirihha ← *grč.* kyriakón

čizme – *tur.* çizme; čizma

delati – raditi

fašnik – izabrani „princ“ karnevala; *njem.* Fasching ← *stvnjem.* *vast ganc: mimohod na svetkovini

fertuf – pregača; *njem.* Vertuch, Vertuchen

gače – donji dio muške nošnje, široke hlače izrađene od domaćeg platna; *prasl.* *gatje (*rus.* gáči, *stpolj.* gace)

hmiti – umiti

japa – *reg. fam. ekspr.* otac

kirbaj – *reg.* crkveni god – utjecaj okolnih štokavskih govornika, *njem.* Kirchwei

kita – ženska frizura, pletenice s mašnicom na kraju, *prasl.* *kyta (*rus.* kíta, *polj.* kita)

ljuščina – komušina (listovi koji se skinu s kukuruznog klipa (prema definiciji govornika)

makovnjača – dizani kolač od maka, *prasl.* *makъ (*rus.*, *polj.* mak) ← *ie.* *meh₂ko- (*grč.* mēkōn, *stvnjem.* maho)

maškuri – maskara, maskirana osoba u stiliziranoj odjeći s maskom ili bez nje u karnevalskim običajima; *mlet.* màscara, *tal.* maschera

obleka – *reg.* odjeća

orehnjača – dizani kolač od oraha

pajcek – svinja, prase, *slov.* pajcek, *polj.* paciuk

pikati – *njem.* Pik ← *fr.* pique: šiljak koplja, unakršteno s *prasl.* *pikati: bosti

plečək – dio ženske narodne nošnje, košulja s vezom na rukavima; *prasl.* *pletje (*stsl.* plešte, *rus.* plečó, *polj.* plece) \approx *lit.* plokščias: ravan

poculica – kapica u ženskoj narodnoj nošnji

prusljek – prsluk za mušku nošnju, *prasl.* i *stsl.* прѣръ (*rus.* pers', *polj.* pierś)

race – patke, *furl.* ratse

robača – gornji dio muške nošnje, košulja; suknja u ženskoj nošnji

spodnjica – podsuknja, (i)*spod* + *njica*

škrľjak – *reg.* šešir, dio muške narodne nošnje

špotati – *reg.* grditi koga, karati; *njem.* spotten: rugati se

Štefanje – blagdan sv. Stjepana

štomfe – dio ženske narodne nošnje, bijele čarape

tibet – rubac / marama u ženskoj narodnoj nošnji

Vuzem – Vazam, Uskrs – kršč. blagdan koji se svetkuje kao dan Kristova uskrsnuća

zdiganec – kolač od dizanog tijesta

zdenac – bunar, studenac, *prasl.* *stǣdenъcъ \approx v. stud, studenac

zlevanka – jelo koje se pravi od pšeničnog bijelog brašna s jajima i vrhnjem.

4. ZAKLJUČAK

Temeljni je cilj ovoga rada bio prikazati obilježja kajkavskog narječja u govoru mjesta Petlovac te na temelju prikazanih obilježja donijeti podatak o tome u kojoj je mjeri kajkavsko narječje očuvano u Petlovcu. Kajkavsko je narječje u Baranji vrlo malo istraženo, a sam kajkavski govor u Petlovcu nije uopće istražen. Iako se otprilike 70% stanovništva izjašnjavaju kao kajkavci, kajkavskom govoru u tom mjestu prijeti izumiranje, stoga je bitno istražiti ga dok je još uvijek dio te zajednice. Petlovac je mjesto smješteno u Baranji, udaljeno 7 kilometara od jedinog baranjskog grada, Belog Manastira i 10-ak kilometara od mađarske granice. Istraživanje govora mjesta Petlovac provedeno je u travnju 2017. godine. Na temelju jezične analize na svim razinama – fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj – može se zaključiti kako su neke značajke kajkavske fonologije, morfologije, sintakse i leksika doista očuvane u govoru mjesta Petlovac. Međutim, s druge pak strane velik je broj značajki koje nisu očuvane. S trećom se generacijom, koju čine unuci ljudi koji su došli u Petlovac iz Međimurja i jednim dijelom Zagorja, kajkavština gotovo u potpunosti gubi, a stari govornici izumiru. Iako se kod starijih članova treće generacije još uvijek može čuti pokoje obilježje kajkavskog govora, kod onih mlađih ta su obilježja u potpunosti izgubljena. Očuvanju kajkavskog govora u prilog nije išao ni Domovinski rat kada je stanovništvo moralo odseliti, a kajkavština je najviše očuvana u govoru onih koji su za vrijeme Domovinskog rata boravili u Međimurju ili Zagorju. Budući da su sva susjedna sela štokavska, a u samoj Baranji kajkavština živi, uz Petlovac, u još samo 4 sela (Kozarac, Čeminac, Grabovac i Popovac), budućnost je očuvanosti kajkavskih govora u Baranji upitna.

5. LITERATURA

1. Belović, *Rječnik govora Svetog Đurđa*, Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009.
2. Hanzir, Horvat, Jakolić, Jozić, Lončarić, *Rječnik kajkavske donjosutlanske ikavice*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2015.
3. Lončarić, *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga, 1996.
4. Vulić, *Delovi u riječi i u slici*, Novigrad Podravski: vlastita naklada, Novigrad Podravski, 2009.

Mrežni izvori:

1. Hrvatski jezični portal. URL: <http://hjp.znanje.hr/> (stranica posjećena 20. srpnja 2017.)
2. Općina Petlovac. URL: <http://www.petlovac.hr/o-nama/povijest> (stranica posjećena 25. lipnja 2017.)

6. PRILOZI

Zapis kajkavskoga govora u Petlovcu

STJEPAN: Vršicom ti se pšenica vršila, ljudi su kosili...

VERA: Je, muški su kosili, žene su vezale snoplje i nosili na vršlicu.

STJEPAN: I nosili na vršlicu, na jeno mesto i unda su tom vršicom kao vršili.

VERA: Jeni su odbacivali slamu, jeni su primali, držali da curi pšenica v vreće. Uglavnom su jeni pljevu odbacivali, neki su slamu. A jeni su gore nekak stavljali te snoplje na vršlicu. Kaj je pokretalo tu vršlicu?

STJEPAN: Pa, kaj, pa neki motor, ne, neki remen... To ti Ljuba Labazanova zna, al ti je ona ne zdrava baš. A kuruza ti se isto ručno brala i ono kod kuće ručno smo brali. I v dvorišće smo ga dopeljali. I onda ti se to znaš kak čisto, ovak kak i denes, ne? Makneš tu ljuščinu i to ti je to, klip. Meli smo konje il bike kak ko i onda su ti oni to vukli. Z njima ti se oralo, drljalo, paralo. A čovek je nazad držav plug i on je vuko i on je išev za njim, a neko je i naprej išev da vodi konja, ja sam ti znava vodit konja. A japa ti se navek svadiv z ovim pokojnim Blagusom oko meje... Tak su svaju iz ničega napravili, komu kaj. Nikomu nikaj. Zemla je sačija, ne?

VERA: Ja dok se oralo, ja sam ti znala, bila sam kod jednih zarađivala. Oni su svoju malu štedili, a ve ti je ona tak, kao vučila se v školi, a ja sam ti mela bolje ocene od nje, a nisam se nikaj vučila... i ona ti se držala kak neka princeza, a ve je isto kak i ja i gore od mene. Ve tek krave muze.. Viš kaj ti život donese. Ve se znaš?

VERA: Naši mama i tata su ti z Međimurja došli sim tak početkom pedesetih, ne znam ti točno reći ve godinu, al ono kaj pokojna je hmrla tam 56., a ja sam ti se rodila tu 56., znači tu su unda već bili. A mala tam je rođena bila, al je tu sahranjena. Znači kaj unda su došli 55. kak i si ne, tak su ti se nekak doseljivali.

...

STJEPAN: A kaj da ti velim, pak vidiš i sama ne? A nemreš videti kad nisi onda živela. Al kaj, ono bili smo vani smo se igrali kaj sakaj ne... Vjutro smo ti se stali, hmili smo se, najeli, popili malo vode tam je bila v zdencu hladnija pa smo znali jemati vodu sa zdenca. I mam smo išli vun se igrat. Lovili smo ti se, pak smo ti se skrivali tak, pak smo batina dobivali ak smo si obleku zaflekali. Si smo po blatu gazili, tak smo bili črni pak nas je mama špotala. Onda pak kad smo malo stareši bili smo ti morali delati, ne, a ne ko vi denes se na gotovo. Je, kad me stari

zbuhav tak sam delav da si vidla sam. Nema nabodem. Sam probaj reći ne unda buš videl. A sakaj smo ti delali. Kaj smo se setili to smo igrali. Nigdar nam ne bilo dosadno.

...

VERA: A ve ti se ja sećam, nesmo baš imali novaca, pa ti pri nami neje bila neka gozba za Vuzem ili Božić. Mi smo ti jeli to kaj smo imali i z otim smo bili zadovoljni. A znali smo di za Božić, tata bi slamu donesev i dev ju je pod stol i unda ti se reklo ko bude spaval spot bode dobiv najvećega poklona i onda bi ti se mi sposvadili ko bode, a na kraju i onaj koji je trebav ostate spati doli, taj bi se splašiv i pobege v sobu... Tak ti je to bilo, a od nekih jela ovak, imali smo zlevanke kaj i denes pravimo... A to ti je sirotinjski, ne? Tak je navek bilo pri nami. A znala je mama nekaj z cukurom delati za Božić i to su nam bili bomboni i toga smo ti se tak napucali da nismo mogli spat navečer. A pravili smo i zdigane z rehima i makom, no orehnjače i makovnjače kak i denes. I hladnetinu, to smo voleli. A i kak i denes navek smo jeli kruha i masti z paprikom, toga ga nigdar ne bilo dosta. A denes kaj za Božić, Vuzem okreneš pajceka i se nahraniš, ne?

STJEPAN: Ja ti se sećam kak su ti išli neki kak čestitari za Štefanje i k meni su dolazili, to ti je nekaj bilo ko kak ti denes idu ovi z folklora, al puno lepše, ovi to ve ne znaju tak kak je to prije bilo. Oni su ti išli za Štefanje tak do sakog Štefa v seli, pak su ti nekaj tak popevali i kaj ti ja znam. To je bilo lepo baš. A maškuri su ti bili kak i denes, tu nigdar ne biv nekaj posebni, ne? Tak prošeću selom, zapale fašnika i to ti je to. Al ti je v Baranjskom bilo navek odlično. Navek ti je tu v Petlovcu nogomet biv glavni, v Luču kirbaj, a v Baranjskom maškuri. Tak smo se nekak podelili da sigde nekaj bude glavno. A ve je i to nekak propalo kak se meni čini. I dečki su ti išli bajat ili za Štefanje ili za Novu godinu. I ve neki idu, al slabo. Znav sam i ja bajat, si čula kak to ide ne? Prvo se prekrižiš pak počneš „Na to mlado leto, zdravi veseli, tusti debeli kak šumski jeleni, daj Vam Bog purice, račiće, v kocu prasice, v štali ždrebice...“, tak nekaj, već se ne sećam..

VERA: Je, i ja se toga sećam. A ovo denes nigdar ne bu kak nekat. Pa kaj ve nam i kirbaj propada, nema ve ni mladih v selu, kaj si su dišli nekam vun delat, teško je. Nekat kad smo se vrnuli, ne znam ja jel se ti toga sećaš, mala si bila, kirbaj je bil po celoj vašoj ulici...